

INTERFAOL METODLAR ASOSIDA DEONTOLOGIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

Matyakubova Fotima Urinboyevna

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

Ilmiy rahbar: Olimov Temir Xasanovich

Turon fanlar akademiyasi faxriy a'zosi, akademik

Osiyo Xalqaro Universiteti professori

Annotatsiya: Ushbu tezisda interfaol metodlar asosida deontologik kompetentlikni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini yoritilgan. Deontologik kompetentlikning mazmun-mohiyati, uning kasbiy faoliyatdagi o'rnini hamda zamonaviy ta'lim jarayonida uni shakllantirish zarurati tahlil qilingan. Shuningdek, interfaol metodlarning — muammoli ta'lim, keys-stadi, rolli o'yinlar, munozara va grafik tashkilotchilar kabi turlarining deontologik kompetentlikni rivojlantirishdagi imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Tadqiqotda ta'lim jarayonini faollashtirish, talabalar mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda axloqiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: Deontologiya, kompetentlik, interfaol metodlar, etika, refleksiya, keys-stadi, muammoli ta'lim, rolli o'yinlar, pedagogika, madaniyat.

Bugungi globallashtirish sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan asosiy talablar nafaqat bilimlari, balki axloqiy jihatdan yetuk, mas'uliyatli va kasbiy etika tamoyillariga sodiq mutaxassislarini tayyorlashdan iboratdir. Jamiyatning tezkor rivojlanishi va kasbiy faoliyatning murakkablashuvi natijasida mutaxassislarining axloqiy qaror qabul qilish qobiliyati, kasbiy burchga sodiqligi hamda ijtimoiy mas'uliyati alohida ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtaynazardan deontologik kompetentlikni shakllantirish zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Deontologik kompetentlik shaxsning kasbiy faoliyat jarayonida axloqiy me'yorlar asosida to'g'ri qaror qabul qila olishi, kasbiy etik tamoyillarga amal qilishi va jamiyat oldidagi mas'uliyatini chuqur anglashini ifodalaydi. Bu kompetentlik faqat nazariy bilimlar bilan emas, balki amaliy tajriba, real vaziyatlarni tahlil qilish va axloqiy muammolarni hal etish jarayonida shakllanadi. Shu sababli uni rivojlantirishda interfaol va amaliyotga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlar muhim o'rin tutadi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lash imkonini bermoqda. Muammoli ta'lim, keys-stadi, rolli o'yinlar va guruhli ishlar kabi metodlar orqali talabalar nafaqat bilimga ega bo'ladi, balki axloqiy tanlov qilish, turli qarashlarni tahlil etish va asoslangan qaror qabul qilish ko'nikmalarini ham shakllantiradi. Shu bilan birga, kompetensiyaviy yondashuvning kuchayishi ta'lim jarayonida shaxsning nafaqat intellektual, balki axloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham alohida e'tibor qaratishni talab etmoqda. Bu esa pedagogik jarayonni zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etish, interfaol metodlarni keng qo'llash va ta'limni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Deontologik kompetentlikni rivojlantirish jarayoni zamonaviy ta'lim tizimida murakkab va ko'p bosqichli pedagogik faoliyat sifatida qaraladi. Bu jarayon nafaqat bilim berish, balki shaxsning kasbiy faoliyatda axloqiy me'yorlarga rioya qilishini ta'minlaydigan ichki pozitsiyasini shakllantirishga qaratilgan. Shu ma'noda interfaol metodlar deontologik kompetentlikni rivojlantirishda eng samarali pedagogik vositalardan biri hisoblanadi, chunki ular ta'lim oluvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi.

Interfaol metodlarning asosiy mohiyati shundan iboratki, ta'lim jarayoni o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi bir tomonlama axborot uzatish emas, balki o'zaro hamkorlik, fikr almashinuvi va muammoli vaziyatlarni birgalikda hal etish jarayoniga aylanadi. Aynan shu jarayonda deontologik kompetentlikning asosiy komponentlari – axloqiy ong, kasbiy mas'uliyat, etik qaror qabul qilish va refleksiv fikrlash rivojlanadi. Masalan, munozara metodida talabalar bir muammoning turli yechimlarini himoya qilish orqali axloqiy qarashlarini asoslashga o'rganadilar, bu esa ularning kasbiy etikaga bo'lgan munosabatini chuqurlashtiradi. Keys-stadi (case study) metodi deontologik kompetentlikni shakllantirishda ayniqsa muhim o'rin tutadi. Ushbu metod real yoki shartli kasbiy vaziyatlarni tahlil qilishga asoslanadi. Talabalar berilgan vaziyatda axloqiy muammo yoki dilemmaga duch keladi va turli yechim variantlarini ishlab chiqadi. Bu jarayonda ular nafaqat mantiqiy fikrlashni, balki kasbiy etika tamoyillarini ham qo'llashni o'rganadi. Masalan, tibbiyot yoki pedagogika yo'nalishida o'quvchilar bemor yoki o'quvchi manfaatini hisobga olgan holda eng to'g'ri va insonparvar qarorni tanlashga harakat qiladi. Bu esa deontologik kompetentlikning amaliy shakllanishiga bevosita xizmat qiladi. Rolli o'yinlar ham interfaol metodlar ichida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular orqali talabalar turli kasbiy rollarni bajarish jarayonida axloqiy qaror qabul qilish tajribasini egallaydi. Bunday yondashuv shaxsni real hayotiy vaziyatlarga tayyorlaydi va ularning empatiya, mas'uliyat hamda etik sezgirlik darajasini oshiradi. Ayniqsa, muammoli vaziyatlarda turli rollarni bajarish orqali talabalar o'z qarorlarining boshqalarga ta'sirini chuqurroq anglay boshlaydi.

Aqliy hujum (brainstorming) metodi esa ijodiy fikrlashni rivojlantirish bilan birga, axloqiy qarorlar qabul qilish jarayonida turli alternativ yondashuvlarni ishlab chiqishga yordam beradi. Guruh a'zolari birgalikda muammo ustida ishlaganda, har bir ishtirokchi o'z fikrini erkin bildiradi va bu fikrlar umumiy yechimga kelishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Bu jarayon deontologik kompetentlikning ijtimoiy jihatini – hamkorlik va jamoaviy mas'uliyatni shakllantiradi. Shuningdek, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda refleksiya muhim bosqich sifatida namoyon bo'ladi. Refleksiya jarayonida talabalar o'z faoliyatini tahlil qiladi, qabul qilingan qarorlarning to'g'riligini baholaydi hamda axloqiy jihatdan qanday xulosa chiqarish mumkinligini o'rganadi. Bu esa ularning o'z-o'zini baholash, tanqidiy fikrlash va kasbiy o'sishiga xizmat qiladi. Reflektiv yondashuv deontologik kompetentlikni shakllantirishning ichki mexanizmlaridan biri hisoblanadi.

Interfaol texnologiyalarni qo'llashda o'qituvchining roli ham tubdan o'zgaradi. U endi faqat bilim beruvchi emas, balki jarayonni boshqaruvchi, yo'naltiruvchi va fasilitator vazifasini bajaradi. O'qituvchi talabalarni to'g'ri yo'nalishga yo'naltiradi, muammoli vaziyatlarni

yaratadi va ularning mustaqil qaror qabul qilishiga sharoit yaratadi. Bu esa ta'lim jarayonining demokratik va shaxsga yo'naltirilgan xarakterini kuchaytiradi.

Deontologik kompetentlikni rivojlantirishda interfaol metodlarning yana bir muhim yo'nalishi — bu muammoli o'qitish texnologiyasidir. Muammoli ta'lim jarayonida o'quvchilar oldiga tayyor bilim berish emas, balki axloqiy va kasbiy qarama-qarshiliklarni o'z ichiga olgan vaziyatlar qo'yiladi. Bunday yondashuv ularda mustaqil tahlil qilish, qaror variantlarini solishtirish hamda har bir qarorning ijtimoiy va axloqiy oqibatlarini oldindan ko'ra bilish ko'nikmasini rivojlantiradi. Natijada talabalar nafaqat “nima qilish kerak?” degan savolga, balki “nima uchun aynan shu qaror to'g'ri?” degan chuqur reflektiv savolga ham javob izlay boshlaydi. Umuman olganda, interfaol metodlarning keng joriy etilishi deontologik kompetentlikni rivojlantirish jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi. Bunday yondashuv orqali ta'lim oluvchilar nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'ladi, balki real kasbiy faoliyatda axloqiy jihatdan to'g'ri va asoslangan qaror qabul qilishga qodir bo'lgan yetuk mutaxassis sifatida shakllanadi.

Xulosa qilib aytganda, deontologik kompetentlikni rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki bugungi kunda jamiyat barcha sohalarda nafaqat bilimli, balki axloqiy jihatdan yetuk, mas'uliyatli va kasbiy madaniyatga ega mutaxassislarni talab etmoqda. Shu sababli ta'lim jarayonida o'quvchilarning kasbiy va ma'naviy sifatlarini birgalikda shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Interfaol metodlar esa bu jarayonning samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi zamonaviy pedagogik vositalardan biridir. Ular o'quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi hamda bilimlarni amaliyot bilan bog'lash imkonini yaratadi. Ayniqsa, interfaol yondashuvlar orqali o'quvchilarda hamkorlikda ishlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmalari shakllanadi. Shuningdek, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni shaxsning ma'naviy-axloqiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday yondashuv orqali o'quvchilar kasbiy faoliyatda etik me'yorlarga amal qilish, mas'uliyatni his etish va jamiyat oldidagi burchini anglashga o'rganadi. Umuman olganda, interfaol metodlar asosida deontologik kompetentlikni rivojlantirish ta'lim sifatini oshirish, barkamol shaxsni shakllantirish hamda zamonaviy talablarga javob bera oladigan mutaxassislarni tayyorlashda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: O'qituvchi, 2006, 192 b.
2. Sayidahmedov N. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya, 2010, 240 b.
3. Yusupov M. Kasbiy pedagogika asoslari. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018, 276 b.
4. Avliyoqulov N.X. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Fan, 2012, 312 b.

Date: 18 May 2026

5. Pedagogika (o'quv qo'llanma). Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2017, 384 b.
6. Muslimov N.A. Kasb ta'limi metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2014, 298 b.